

LA LITERATURA CATALANA
DESPRES DE LA RENAIXENÇA

Amics de la Joventut de l'Orfeó Català de Mèxic:

Vull començar per dir-vos com vaig sentir-me honorat amb el vostre encàrrec. El cicle que heu emprès, amb la seva profunda intenció patriòtica, la llista dels temes i, sobretot, la dels conferenciants, fan que el vostre desig, tan amablement expressat, que jo m'encarregui d'explicar-vos què ha estat la literatura catalana després de la Renaixença, sigui per mi no sols un alt honor, sinó una gran responsabilitat. Saber-me l'únic conferenciant que no es trobarà present davant vostre i que haurà de confiar al paper el seu text, sense poder seguir en els vostres ulls l'interès petit o gran que aconsegueixi d'inspirar-vos, dificulta el meu comè. Tanmateix, i després d'agrair-vos la vostra confiança, que per mi vol dir tantes coses afalagadores, vull assegurar-vos que, mentre redactava aquestes notes, he tingut la impressió de trobar-me davant vostre, i que tot de joves intel·ligències, amatents a totes les coses de l'esperit, rebien aquesta que no pot dir-se lliçó, però que jo voldria que fos, això sí, una calorosa invitació a acostar-vos a la nostra literatura, a estimar-la quan la conegeu i també, per què no? a continuar-la, perquè una literatura nacional només esdevé una cosa viva i autèntica quan té un passat en el qual recolzar els seus títols de glòria, un present que testifiqui de la seva validesa i un futur que assegurí la seva continuïtat. Ja sabem que ni les nacions, ni les llengües ni les cultures són immortals. La nostra terra, Catalunya, com la nostra llengua catalana i la cultura que se'n deriva, tenen dotze segles d'existència: els mateixos, si més no, que els de les altres llengües i cultures neo-llatines. I la nostra obligació és, no solament de conèixer-ne la història i les glòries, sinó de perpetuar-les, de llegar-les als nostres fills, de superar tots aquells entrebancs que s'oposin a la seva supervivència. Per endavant voldria fer una afirmació optimista, i és que, a despit de la terrible prova que ha sofert la nostra llengua i la seva literatura durant els darrers disset anys, la vitalitat del català i la subsistència de la literatura catalana no poden ésser posades en dubte per ningú, i que àdhuc els més aferrissats enemics han de reconèixer el fracàs de totes les mesures imaginades per a destruir-les i per desarrelar la nostra llengua de tota finalitat cultural. Si hom volia rellegar el català a la trista condició d'un patuès, a dialecte bordissenc apte només per a reconstitucions folklòriques, han perdut el temps i els esforços realitzats. El català segueix vivent; la literatura catalana segueix creant obres d'art. I em sembla que convé que sigui una veu que us arriba d'enllà de les vostres ribes americanes, d'aquesta petita Catalunya que congria els vostres enyors i les esperances de tots, la que us porti aquesta afirmació de vida.

Si el programa que us heu traçat ha tingut un exacte compliment, l'amí Miquel i Vergés us haurà parlat ja, amb la seva reconeguda competència, de la Renaixença en els Països de Llengua Catalana. Això m'excusa de presentar-vos aquell exemplar miracle que fou, d'Aribau ençà, entre ressons del romanticisme arqueològic, gatades de l'escola del "català que ara es parla i expansions populars de federals o carlins, la superació de l'empobriment de la nostra llengua i la seva entrada com a senyora i majora en els dominis de la literatura: la poesia, el teatre, la novel·la i la història tornen a parlar en català. Però no podem oblidar un fet capital: al costat

dels Rubió i Ors, els Balaguer, els Bofarull, els Pitarra i els Feliu i Codina, al costat dels arcaïsmes dels Jocs Florals i dels vulgarismes dels "singlotes poètics" hi ha Verdaguer. I com que de Verdaguer arrenca tota la nostra literatura moderna, he de començar parlant-vos de Verdaguer i de la seva obra. L'any 1945 vàrem celebrar, els catalans que ens trobàvem a l'exili, el centenari del seu naixement. L'any 1952 va commemorar-se, amb gran esplet d'actes públics, a Catalunya i a fora de Catalunya, el cinquantenari de la seva mort. Mentrestant, s'havien fet i exhaurit tres edicions més de les seves Obres Completes (fou el primer llibre que hom autoritzà a publicar en català, després de la total interdicció). I el nom i l'obra de Mossèn Cinto segueixen essent populars i estimats per tots els catalans.

Més d'una vegada ha estat fet el paral·lel entre la figura de l'autor de "L'Atlàntida" i la de Frederic Mistral, l'autor de "Mireio", entre el paper que un i altre tingueren, respectivament, en el ressorgir de la literatura catalana i en la literatura en llengüa d'oc. El paral·lel és just, en quant tots dos escriptors, genials poetes, saberen tornar llur idioma a la frescor i la puresa que només es mantenien dalt de les muntanyes i en boca de la gent senzilla. Un i altre creaven una llengua literària, la deixaven apta per a tota mena d'exercicis de creació. Però per fer una llengua literària cal, sobre tot, una ciutat. I aquesta condició, que possibilitava la consolidació d'aquell idioma re-creat per Verdaguer, a mig camí entre l'encarcament de la reconstrucció medieval i la corrupció del "català que ara es parla", existia, perquè hi ha un fet que cap català no pot oblidar i és que, si Barcelona no existís, probablement no existiria Catalunya. La nostra gran ciutat ha assegurat la unitat de la Pàtria com la de la llengua. I jo estic segur que la llengua d'oc tindria avui a França i al món el lloc que la seva història i la seva àrea li permeten d'aconseguir si, en lloc d'ésser dividit en set o vuit dialectes i comptar amb set o vuit grans ciutats - Marsella, Montpeller, Tolosa, Narbona, Bordeus, Limoges, Avinyó - tingués l'essencial unitat que, gràcies a Barcelona, té el català.

Fou a Barcelona, i en el mateix marc dels Jocs Florals, massa esquifit per a la seva inspiració, que Jacint Verdaguer i Santaló, nascut a Folgueroles l'any 1845, modest capellà rural, donava a conèixer la seva "Atlàntida", escrita als trenta-dos anys, i de la qual us invito a escoltar, melodiós intermeu entre la torrentada d'endecasil·labs on es descriuen les gestes d'Hèrcules, el jardí de les Hespèrides i l'ensorrament de l'Atlàntida, aquella deliciosa "Balada de Mallorca".

BALADA DE MALLORCA

"Idil·lis i cants místics", que era el títol del segon llibre de Verdaguer, definia ja les tendències de la seva inspiració. Amb "Canigó", poema que descriu amb varietat de metres i ritmes i una gran riquesa de descripcions la naixença de la nació catalana a l'ombra del Pirineu, són segurament les pàgines més populars i estimades de la poesia verdagueriana. Més que mística, però, trobem en aquestes cançons ingènues i en aquests idil·lis corprenedors una religiositat que pren les seves imatges i basa els seus neguits en els espectacles d'una terra que el poeta estima com a pròpia. I més d'un crític considera que la part més autènticament inspirada de la poesia de Mossèn Cinto és la que va néixer del drama que enfosquí els darrers anys de la seva vida. Aquest drama es reflecteix, principalment, en un recull de versos, "Flors del Calvari" i en un llibre de polèmica, que es diu "En defensa pròpia". Escolteu com el poeta canta, en mig de la tempesta que el castiga, i amb un llenguatge emotiu, nu de tota retòrica, la "Pobresa"

Però el geni expressiu de Verdaguer, que retrobava la puresa i la vigoria de la nostra llengua al dessoria dels barbarismes i les corrupcions dels ignorants o dels pretesos savis, no solament recreava la nostra poesia, sinó que donava ritme i color a la prosa catalana, fins a l'extrem que algú ha pogut dir que, encara que no hagués escrit ni un vers, amb l'obra en prosa que ens deixava hauria pogut inscriure's entre els escriptors més grans de Catalunya. Vegeu-ne l'exemple i la confirmació en aquestes pàgines on ens descriu "El Santuari de la Mare de Déu del Món"

EL SANTUARI DE LA MARE DE DEU DEL MON

Quan, l'any 1902, en una manifestació mai igualada de dol popular, les masses barcelonines i de tot Catalunya acompanyaven les despulles de Mossèn Cinto a la seva darrera estada, hom podia dir que la literatura catalana s'havia reincorporat perfectament al poble de Catalunya, que l'expressió de la seva ànima en unes creacions artístiques en llengua catalana era una cosa admesa i acceptada per tothom, amics i adversaris. En català - i aquella era la gran victòria del sacerdot-pagès de Folgueroles - hom podia expressar-ho tot: la pietat i l'amor, les grans catàstrofes de la Història i les gestes més heroiques del passat, les bel·leses de la naturalesa i les angioixes i sobresalts d'un esperit turmentat. La literatura catalana era, de cop altra vegada major d'edat, i prenia un rang honorable dintre les grans literatures universals modernes.

Era un rang que, recordem-ho, Angel Guimerà també li havia aconseguit, amb el seu teatre poètic, romàntic, impulsiu, fet de passions primitives i de gestos generosos, que derivava de Victor Hugo i de Schiller, però també anostrava la lliçó i les ambicions dels naturalistes, l'abrandament renovador d'Ibsen i Hauptmann, el pessimisme idealista dels Becque i els Brieux. Angel Guimerà, nascut de pare català i de mare canària a Santa Cruz de Tenerife, el mateix any 1845 que veia la naixença de Verdaguer, passava ben infant encara a Catalunya i, de la seva vila ancestral del Vendrell, resolía el breu conflicte entre dues llengües que el duria a ésser primera figura i patriarca indiscutible de les lletres catalanes durant molts lustres. Als trenta anys ja era ~~maxxixixix~~ el poeta vigorós, que triomfava als Jocs Florals de Barcelona, i que ens ha deixat, al costat d'una poesia intimista, que sembla dictada per la musa d'Heine, les grans composicions històriques que l'han fet famós, com aquell impressionant "Poblet", que té tintes d'aiguafort, com "Lo cap de Josep Moragues", com "L'any mil", que té una grandiositat apocalíptica, amb una transició sobtada cap a la calma que és el desvetllar de l'angoixosa espera. Escolteu-ne uns fragments:

L'ANY MIL

Guimerà, ja l'any 1879, amb "Gala Placídia", es llançava al teatre català. De primer el temptava la tragèdia històrica, en la qual només hi havia el precedent de Víctor Balaguer, i ell era, sens dubte, l'home que més contribuïa a fer populars les grans èpoques i les grans figures de la història de Catalunya amb "Indíbil i Mandoni", "El camí del sol", "Mestre Oleguer", "Rei i Monjo"... "Mar i Cel", estrenada l'any 1888, és el prototipus del drama romàntic en vers, que potser no s'adiu amb l'òptica teatral dels nostres dies ni amb les escoles modernes d'interpretació, però que encara ens enlluerna amb els seus apassionats dicteris i els seus gestos sublims. "Maria Rosa", que data de 1894, inaugura una altra època: la del drama modern en prosa, amb clares referències a una realitat social, i que té les seves obres més recixides en "La festa del blat", "Mossèn Janot" i, sobre tot, "Terra Baixa", que ens ha deixat, amb el seu protagonista Manelic, un símbol, una mica fàcil, però robust i eloqüent, de l'home pur de l'alta muntanya, en contrast amb la mentida i la traïció dels homes més civilitzats de les planes. L'enorme ressò que té el teatre, amb els èxits que

hi aconseguia, i que les traduccions feien repercutir pels principals escenaris d'Europa, així com els discursos abrandats que Angel Guimerà pronunciava des de diferents tribunes - el més important i de més transcendència fou el que donava entrada al català a l'Ateneu Barcelonès - tot plegat contribuïa a fer de la figura venerable d'Angel Guimerà un ~~axímateix~~ encarnació de les lletres catalanes, amb totes les implicacions patriòtiques i polítiques que això representa. En morir, l'any 1924, en plena primera Dictadura, el seu enterrament fou una expressió popular de dol i, ensem, una afirmació de catalanitat. La seva obra més recent era, només, un pàl·lid ressò dels èxits més sorollosos d'altres temps. Però val a dir que encara ens manca una revisió crítica a fons de l'èpica guimeraniana, del seu lirisme suau, de la seva inspiració i la seva tècnica teatrals. El centenari del seu naixement hagué de passar desapercbut; la publicació íntegra de les seves obres no troba encara un moment propici. Cal esperar el balanç desapassionat que situï, enorme com és, la figura d'Angel Guimerà, en l'exactitud de les seves proporcions i amb els mèrits reals de la seva obra, en el panorama de les nostres lletres.

Verdaguer, amb el seu geni poètic i expressiu, Angel Guimerà, amb la seva empena dramàtica i el seu tumultuós romanticisme, obrien de bat a bat a la nostra literatura les portes de la popularitat: la posaven en contacte amb el poble. La nostra muntanya, la pagesia catalana recobraven una veu i una expressió. Calia, potser, que la ciutat, que aquella Barcelona que ja al·ludia com a condició i garantia de la perpetuació de la nostra llengua, dugués la seva expressió pròpia a la literatura renaixent. I això fou la tasca acomplerta, en diferents graus però en una època similar, en la poesia i en la novel·la respectivament, i amb una eficàcia que encara avui ens meravella, per Joan Maragall i per Narcís Oller.

El cas de Joan Maragall és exemplar. En poc més de vint-i-cinc anys, el jove advocat barceloní, fill de fabricants i nat al carrer d'en Jaume Giralt, esdevé consciència i guia dels catalans, comentador lúcid de les nostres condicions i les nostres tares, patriarca entre els seus i entre els barcelonins que, més o menys conscients de la importància del seu missatge líric i moral, saben respectar la seva independència i entrellucar, gràcies al seu afany propagador, les grans inquietuds i els grans moviments que traspalsen la seva època. Va néixer l'any 1860; va morir, també a Barcelona, l'any 1911. El seu primer llibre de versos, que duu el títol tan senzill de "Poesies", no surt fins que ell té trenta-cinc anys. Fins als darrers mesos de la seva vida escriu poesia. I algunes de les seves "Visions i Cants", com "Joan Garí", "La fi d'en Serrallonga" i, sobretot, "El comte Arnau", evocació d'una figura llegendària, símbol grandios d'un aspecte etern de la nostra personalitat col·lectiva, i que ell durà tota la seva vida, al seu costat, fins a una redempció dictada per la pietat i per la poesia, s'han incorporat plenament a l'esperit dels catalans. Com s'hi han incorporat "La sardana", amb la seva fàcil i captivadora música, "La vaca cega", la "Glosa", "Els tres cants de la guerra", amb aquell patètic "Adéu, Espanya!" i un cant cívic d'una tal força expressiva com és l'"Oda nova a Barcelona", amb els seus dos temps, marcats en l'entremig per la impressió de la Setmana Tràgica. Perquè Maragall, rebel a tota disciplina de partit, no refusa mai de prendre partit, de comentar les realitats, de treure alligonaments de les victòries i de les catàstrofes. Escolteu, per exemple, aquell article famós, que restà inèdit perquè la censura no l'autoritzà, i en el qual demanava l'indult per a Ferrer i Guàrdia

LA CIUTAT DEL PERDO

Però aquest home que sentia els neguits de la seva ciutat, que tenia curiositats intel·lectuals vivíssimes i estudiava i estimava i traduïa

Homer, Goethe i Novalis, però també Nietzsche i Wagner, fou sempre un poeta i un poeta de sensibilitat moderna, ciutadana diríeu, apte per a embadalir-se davant dels espectacles de la naturalesa ("Pirenenques", "Vistes al mar" "Les muntanyes" en són testimoni), però també per a sentir els neguits i els batecs de Barcelona, les febres de la seva creixença, els grans moviments patriòtics i socials. I, també, un poeta líric que cantava l'amor, amb uns accents que, d'ençà de la Renaixença, ningú no havia sabut encara trobar. L'amor i la dona passen a través les pàgines poètiques de Maragall, des de la gran empenya joiosa de "Les minves de gener" fins a l'evocació delicada de la donzella "Nausica". Escolteu un d'aquests poemes amorosos, un dels que més ha estat discutit i que, prescindint de la possible anèdota personal o aliena, és un dels més bells que s'han escrit en català. Vull dir "Haidé", del qual triarem només el primer fragment:

HAIDÉ

L'obra que en la poesia i en l'assaig periodístic feia Joan Maragall l'acomplia, en aquella mateixa època, Narcís Oller i Moragas en la novel·la. Havia nascut a Valls l'any 1846 i morí a Barcelona, després d'un silenci de prop d'un quart de segle, l'any 1931. Les seves grans novel·les s'escalonen entre 1880 i 1906, i ens deixen, de "Vilaniu" a "Pilar Prim", passant per "L'escanyapobres" i "La febre d'or", probablement les seves obres mestres, un retrat de la burgesia catalana d'aquella època. La novel·la catalana, que es movia penosament entre els temes del ruralisme sense malícia d'un Bosch de la Trinxeria o un Martí Genís i Aguilar, abans de trobar la vigoria d'un Marià Vayreda i d'una Víctor Català, rebia, amb l'aportació ciutadana de Narcís Oller, escriptor i home de dret, gran coneixedor de literatures estrangeres, amic de Zola i dels Goncourt, l'interès i la varietat que podien salvar-la i que, encara avui, són la garantia de la seva vitalitat. Narcís Oller, admirador del naturalisme francès, n'atenua l'aplicació a les seves novel·les, frenat segurament per l'ambient de la societat que el voltava. "La papallona", "La bogeria", "L'escanya-pobres", amb llurs breus proporcions, presenten un cas extrem, denuncien una tara o una malaltia, tenen una finalitat moralitzadora. Però també són un magnífic exercici d'anàlisi psicològica, de descripció d'un ambient. En "La febre d'or", el protagonista és, més que el banquer Gil Foix, la ciutat de Barcelona, que va creixent amb desmesura, entre febrades i convulsions que sacsegen les seves classes socials. Les descripcions de Borsa, del Liceu, de vestits i interiors hi tenen el relleu que assoleixen en "Nana" o en les altres novel·les de Zola. Escolteu aquesta entrada al Liceu.

LA FEBRE D'OR (Capítol VIII de la primera part)

Aquesta escola, diguem-ne ciutadana o millor barcelonina de novel·lística, que és, sens dubte, la que podia assegurar la pervivència del gènere narratiu, tenia un contrapunt més popular en el tipisme, del qual el representant més destacat és el barceloní Emili Vilanova, inimitable en l'observació de tipus pintorescos, d'escenes de veïnat i de totes aquelles menudes aventures còmiques o sentimentals que feien el tram de la vida quotidiana a la Barcelona del vuitcents. Pons i Massaveu, en una obra de menor importància, que té per títol més destacat "L'auca de la Pepa", continua la tradició d'Emili Vilanova i els seus "Quadros ~~xxxxxxxxxxxx~~ populars", com la continuarà, en realitat, el polifacètic Santiago Rusiñol, pintor, dramaturg, novel·lista i, per damunt de tot, home ple de bon humor, que ens deixarà amb mitja dotzena de sainets i amb la seva "Auca del senyor Esteve" la millor elegia de la Barcelona del segle passat, desapareguda amb els enderroc de la Reforma i les convulsions socials del primer quart de segle.

Si a Catalunya la Renaixença es consolidava i esdevenia literatura nacional en plena maturitat amb les figures de Verdaguer i Guimerà, Maragall

i Narcís Oller, a les Illes es produïa, simultàniament, un moviment poètic de gran importància, que tenia per protagonistes principals les figures agermanades de Joan Alcover i Miquel Costa i Llobera. Tots dos havien nascut en 1854. Tots dos vingueren a la poesia catalana després d'haver-se exercitat en la castellana. L'advocat i polític conservador, gran orador i home brillantíssim en la conversa que era Joan Alcover trobava en un dol familiar aclaparador la inspiració d'una corda elegíaca que encara no havia ressonat amb la mateixa punyent sinceritat en la nostra poesia. Els seus "Poemes bíblics", la seva "Serra", el seu "Récit de Sòller", la seva "Desolació", sonet perfecte de forma i de fons, són joiells sense parió en les lletres catalanes. Escolteu aquella corprenedora "Relíquias", que té la perfecció formal i el sentiment nostàlgic de les millors poesies de Rubén Darío amb una música inimitable, ben mallorquina:

LA RELIQUIA

Miquel Costa i Llobera, el gran amic d'Alcover, era sacerdot. Va morir l'any 1922, predicant un dia de Setmana Santa a la Seu de la Ciutat de Mallorca. Havia deixat amb "Horacianes", amb "Visions de Palestina", amb "De l'agre de la terra", un conjunt de poemes marmoris i majestuosos, impregnats del sentiment de la natura, i que tenen en "El pi de Formentor" la seva expressió més coneguda. Riquesa de ritmes, serenitat, idealisme moral i estètic que reflecteix el paisatge com una creació divina, ordenada per una mà indefallent. Més que altres poesies més populars i reproduïdes, vull fer-vos escoltar dos sonets que, amb llur doble inspiració paisatgística - un arbre gegantí, parió del seu estimat "Pi de Formentor", un jardí clàssic, amb marbres, cignes i alguna ruïna en l'horitzó - semblen simbolitzar el lirisme perfecte de Costa i Llobera.

LA GRAN ALZINA DE MOSSA - VIL·LA

Aquests dos alts poetes, el centenari dels quals celebràvem fa poc, són els mestres indiscutibles de l'escola mallorquina de poesia i són, com definia Nicolau d'Oliver, enfront dels poetes romàntics, "que transformen" el món i els seus espectacles, "poetes que reflexen" i, per tant, clàssics. Un Miquel dels Sants Oliver (1864-1920), que fou home de gran cultura, periodista i periodista brillant, és, com a poeta, un xic anecdòtic i erudit, amic d'evocar èpoques i personatges esvanits. Gabriel Alomar, en canvi (1875-1941) era fulgurant i arravatat, creador d'una mena de futurisme ben personal, i cisellava sonets parnassians i ambiciosos simfonies. Com ells, els altres poetes contemporanis o seguidors d'Alcover i Costa, en una tradició que es perpetua gloriosament fins als nostres dies, amb els noms recents de Blai Bonet, Llorenç Moyà, Miquel Dolç i l'eivissenc Marià Villangómez, mantenen aquesta tradició lírica, opulenta i sensual com els paisatges que evoca, de la poesia mallorquina. Cal destacar l'obra de Maria Antònia Salvà, la degana actual dels nostres poetes, amb la seva inspiració popular, fresca i saborosa de corrandes i balls populars; el cant oriental i místic de Mossèn Llorenç Riber; la perfecció i la melodia de Miquel Ferrà; l'ambiciosa musa èpica de Guillem Colom, amb el seu "Comte Mal", ressò mallorquí del nostre "Comte Arnau"...

A Catalunya, mentrestant, el mestratge de Joan Maragall és aviat discutit. Més que la seva obra, és la teoria de la "paraula viva", expressada en els "Elogis", allò que suscita una reacció, que l'exemple dels poetes illencs contribueix a fer desitjable. Això no vol dir que els deixebles de Maragall no tinguin un capítol digne d'esment en la història de la nostra poesia. Es diuen Josep Pijoan, amb el seu "Cançoner", Francesc Pujols, amb el seu únic "Llibre que conté les poesies de Francesc Pujols", Josep Lleonart, qui recull la devoció goethiana del seu mestre i parent i sembla continuar, amb "Les elegies i els jardins", com amb el "Poema de la merla", alguns dels temes més

característics de la lírica maragalliana. Escolteu el seu magnífic poema "Mort del contrabandista", d'aquell recull titulat "Les elegies i els jardins" que fou, per a molts, la revelació del gran poeta de veu discreta i emotiva que era Josep Lleonart.

MORT DEL CONTRABANDISTA.

També podríem situar dintre aquesta òrbita maragalliana Magí Morera i Galícia, amb les seves "Hores lluminoses", on els espectacles de ~~ixxx~~ l'horta lleidatana s'emmirallen en sonets ben tallats, però de poca volada lírica. O bé l'obra poètica de Joaquim Ruyra, ben inferior a la seva producció en prosa, de la qual parlarem més endavant. Noves corrents estètiques i literàries anul·laven aquests esforços i, prenent per corifeu un brillant teòric zador, que excel·lia molt més com a difusor d'idees i pensaments aliens que com a creador - vull dir Eugeni d'Ors, l'autor de "La Ben Plantada" i que s'erigia, com a Xènius, en orientador de la intel·lectualitat catalana - sorgia una escola de poesia que, encara avui, és la que marca la plenitud de la nostra lírica. Sorgeixen aleshores quatre poetes que, de bell antuvi, adquireixen la categoria de mestres i tres dels quals, per fortuna, estan encara entre nosaltres. Són Guerau de Liost, Josep Carner, Josep M. López-Picó i Carles Riba. El primer, del seu veritable nom Jaume Bofill i Matas, naixia a Olot l'any 1878 i moria l'any 1933 a Barcelona, deixant, ultra una considerable obra lírica, el record d'un orador inimitable, probablement el millor que hi ha hagut a Catalunya en el present segle. La seva producció poètica pot dividir-se en el pa·isatgism e de "La Muntanya d'Ametistes" i "Ofren a rural", que en fan el cantor enamorat del Montseny, i el medievalisme irònic i moralista, que ens fa pensar en Jaume Roig i els altres valencians del segle XV que deixa, amb els volums de "Somnis" i "Sàtires", dos reculls únics a la nostra literatura moderna. Escolteu, com una mostra d'aquesta variada inspiració, la realista descripció d'una mossa d'hostal.

MOSSA D'HOSTAL

Parlar, després, de Josep Carner, per a vosaltres que tant el coneixeu i estimeu i que, fa poc, podíeu escoltar-lo i encisar-vos novament amb el seu doll inexhaurible de gràcia i lirisme, seria repetir veritats elementals. D'ençà de la seva extrema joventut, Carner és el sobirà indiscutit de la nostra poesia. "Els fruits saborosos", "Auques i ventalls", "Bella terra, bella gent", "La inútil ofrena", "El cor quiet", "Nabí", "Llunyania", són títols de llibres estimats, llegits i rellegits, que al llarg d'una vida gloriosament consagrada a la llengua catalana i a la poesia, proclamen la fe en la bellesa, en la Pàtria, en la justícia, d'un home que, en aquests darrers vint anys, ha sabut cantar igualment l'enyor i l'esperança. He triat, com a recordatori dels múltiples talents del nostre gran poeta, dos dels seus sonets més famosos i l'impressionant "Dia revolt", que és, pel meu gust, com un psalm flamejant de fe en els nostres destins col·lectius.

CIURANA

CAMPEROLA LLATINA

EL DIA REVOLT

Com Josep Carner, el seu company i amic Josep Maria López-Picó ha ultrapassat ja la setantena. Es un poeta fidel a una vocació temptada per les més divers-es fonts d'inspiració, rigorós en la forma, que igualment canta l'amor carnal en els estramps d'"Amor, Senyor" com els grans temes espirituals en "Invocació secular", "La nova ofrena", "Seny"... Si convé, conrea l'epigrama, la poesia descriptiva i didàctica, àdhuc de circumstàncies, donant-li, però, un to i una qualitat de gran noblesa. I, com a promotor de l'exemplar empresa editorial que es digué "La Revista", com a generós e-ncorratjador de vocacions i encarnació de la cortesia, López-Picó té també am-

plament guanyat el títol i l'autoritat de mestre. Us convido a escoltar dos sonets model·lics, de la primera època de la seva producció.

CARNESTOLTES

De "L'OFRENA"

El quart d'aquests quatre mestres que he enumerat és Carles Riba. D'ençà de les "Estances", passant per les "Elegies de Bierville", fins als sonets rigorosos de "Salvatge cor", la seva obra lírica ha obeït tothora a una exigència implacable de perfecció, a una cenyida significació intel·lectual. La seva tasca de traductor dels clàssics grecs, que ens deixa monuments impressionants com la seva versió de "L'Odissea" i dels grans tràgics; la seva autoritat de crític i assagista; l'exemplaritat de la seva vocació i de la seva fidelitat a una idea i a una cultura, en moments ben difícils, han erigit aquest altíssim poeta en guia de la nostra intel·lectualitat i en mentor de les noves generacions. Hom retreu, de vegades, la seva pretesa obscuritat. Escolteu, per convèncer-vos de com és de vana aquesta acusació, un dels ~~primers~~ poemes del "Segon llibre d'estances" i un sonet del seu darrer recull, "Salvatge cor". En tots dos, l'amor i el món, fosos íntimament en l'evocació de la dona, són exaltats en una melodia clara i harmoniosa.

ESTANÇA : EL SOL S'ALLUNYA I A FLOR DE RIU

SONET XXIV: LA MEVA ANIMA I EL MEU COS

Si un dia es fa la història de la cultura catalana a la primera meitat del nostre segle, el mestratge d'aquests quatre poetes que he evocat haurà d'ésser assenyalat amb totes les seves implicacions i influències. També haurà d'ésser escatit el paper que tingué el ja al·ludit i tan discutit "Xènius" en l'evolució de les idees i els gustos a Catalunya. Però hom no podrà oblidar l'obra de Pompeu Fabra i de l'Institut d'Estudis Catalans, en la qual, val a dir-ho, tots cinc homes han intensament col·laborat. La fixació d'una llengua culta, d'una ortografia racional i unificada, d'una gramàtica que recollia tot el tresor dels nostres clàssics i l'introduïa en els motlles d'una expressió moderna han estat tasques meritòries, gràcies a les quals la nostra cultura ha pogut travessar sense greus danys el gran desastre que ha marcat els darrers anys. I aquesta obra, tan visible en la poesia dels mestres que hem escoltat i en els seus deixebles i epígons, ho és encara més en l'obra dels prosistes. Una brillant escola de narradors explota la vena rural i ens dóna les obres mestres que són "Solitud", "Llòrdi Fraginalls" i "La Parada". Una altra continuarà el camí iniciat per Narcís Oller i arreglerarà noms com els de Pere Coromines, Joan Puig i Ferrer, Joan Oller i Rabassa, Carles Soldevila, Miquel Llor, Bonènc Guansé, C. A. Jordana, Xavier Benguerel, Joan Santamaria, Mercè Rodoreda i d'altres, que donen força a la nostra novel·la moderna. El teatre català adquireix també una normalitat ben europea amb l'obra de Pous i Pagès, d'Avelí Artís, d'Ignasi Iglésies, de Pompeu Crehuet i de Carles Soldevila. Es un teatre en prosa, de temes moderns, que conviu amb la tradició romàntica del teatre en vers, representada tan copiosament i amb persistència per Josep Maria de Sagarra. La producció d'aquest escriptor, que de vegades sacrifica la qualitat a la popularitat és prou important, en la poesia, en la prosa narrativa i en el teatre, perquè hom hagi d'assenyalar-la a l'atenció de la crítica. L'autor d'El Comte Arnau té, si més no, una tal empena verbal, una gràcia lírica natural que s'imposa per damunt de totes les caigudes en el mal gust o en la facilitat. I en els seus poemes de joventut hi ha una música prenedora, que potse més tard s'ha dil·luit en retòrica. Escolteu dues mostres d'aquella inspiració juvenívola, fàcil, prenedora i tanmateix ben personal de Sagarra.

Aquesta obra de Pompeu Fabra i de l'Institut, que us deia, impregna tota la nostra cultura en aquest segle. Es visible àdhuc en l'obra dels científics, que esdevé així literatura en el més noble sentit dels mots. Com no hauria d'ésser-ho en la dels historiadors, quan aquests tenen el noble orgull de sentir-se catalans i de trobar en el passat les raons indefallents del nostre esdevenidor? Per això, una història de la nostra literatura moderna ha d'incloure forçosament l'obra d'Antoni Rovira i Virgili, l'autor de la monumental "Història Nacional de Catalunya", lamentablement inacabada, però també del "Teatre de la Natura" i de tants altres volums en els quals la seva prosa ben tallada, expressiva i bategant de patriotisme. Com la de Ferran Soldevila, autor d'una altra "Història de Catalunya" ben prestigiosa, recercador eminent, però també poeta i autor de belles obres dramàtiques en vers, de tema històric o romàntic. O la de Lluís Nicolau d'Oliver, historiador de la nostra literatura i de la nostra expansió mediterrània, que en el títol d'un dels seus llibres, "Paisatges de la nostra història", sintetitza la seva tasca de descobridor i comentarista de noves perspectives del passat dels catalans. I les seves proses d'"El pont de la mar blava", fa deu anys reeditat a Mèxic, tenen l'harmonia, la mesura i la vibració de poemes en prosa.

Es que aquesta prosa catalana ha retrobat, en aquest segle, la seva fesomia autèntica, la dels grans escriptors de la nostra plenitud. La de Bernat Metge i Ramon Muntaner. Es la prosa que troba en Joaquim Ruyra el seu màxim artífex, creador d'un gènere, que ell anomenà "Marines i boscatges", i que temptarà perillosament els seus admiradors. En Ruyra, l'expressió popular, dialectal molt sovint, dels seus personatges, i el geni descriptiu dels espectacles naturals troba un punt dolç rarament superat i ens deixa petites obres mestres, com "Jacobé", "El rem de trenta-quatre" o "La fi del món a Girona". Escolteu un fragment de "Mànegues marines", una de les narracions més colpidores de "Pinya de rosa".

MANEGUES MARINES ~~ix~~

Aquesta prosa paisatgística, descriptiva més que psicològica, de tan autèntica qualitat, haurà estat contraproduent, com a model, per a la nostra narrativa. La novel·la rural, que ha donat els noms de Víctor Català, amb la seva famosa "Solitud", amb els seus "Drames rurals", les seves "Ombrívoles"; de Pous i Pagès, dramaturg eminent que havia demostrat les seves dots de narrador amb "Per la vida", "Quan es fa nosa", "Revolta" i "Jordi Fragnals", quatre novel·les de tema rural; de Prudenci Bertrana, amb "L'hereu", "El vagabund" i les narracions d'"Els Herois" i "Proses Bàrbares"; de Puig i Ferrer, amb "El cercle màgic", ha vingut a parar en les ~~XXXXXXXXXX~~ històries frenètiques que, de "L'inútil combat" a "Tino Costa" ve donant-nos Sebastià Juan Arbó, com a evocació i recreació de les seves terres de l'Ebre.

Jo crec, personalment - i excuseu-me que ho vingui a retreure, però és una convicció que fa molts anys que proclamo, i no vindrà d'una vegada - que la novel·la catalana mereix una major atenció dels nostres escriptors, i que més que el tema rural, ha d'ésser la temàtica ciutadana, tan rica de matisos i de possibilitats, la que ofereix grans possibilitats a la nostra narrativa. Deixeu-me que repeteixi els noms dels que, encara vivents, representen una garantia de la vitalitat d'aquesta novel·la ciutadana, -barcelonina, si voleu, dintre la tradició de Narcís Oller. Són Joan Oller i Rabassa, amb el seu "Quan mataven pels carrers", de títol evocador i que enceta un tema molt suggestiu, amb "La barca d'Isis", amb "Història d'uns secrets", ben bé dintre l'escola del seu il·lustre pare Narcís Oller; Carles Soldevila, amb les seves novel·les un xic minses d'argument, però plenes d'encerts expressius, que es diuen "Fanny",

"Eva", "Valentina"; Josep Maria de Sagarra, també, amb la seva truculenta "Vida privada"; Miquel Llor, que amb "Història grisa" i sobretot "Laura a la ciutat dels sants" va demostrar un talent de narrador i de psicòleg que les seves darreres novel·les, ~~ixxxx~~ principalment "Jocs d'infants", han confirmat amb escreix; Josep Maria Francès, que explota amb traça els recursos dels barris baixos barcelonins, amb "La rossa de mal pel" i altres novel·les interessants; el Domènec Guansé romàntic i realista alhora de "Laberint" i "Una nit"; César A. Jordana, amb la perfecció del seu estil i l'arquitectura cerebral de les seves novel·les; Francesc Trabal, arbitrari i faceciós, que duu l'estudi de l'amor de les delicadeses de "Vals" als estirabots sobrerrealistes de "Temperatura"; Maurici Serrahima, púdic i evocador, novel·lista en to menor de petits drames psicològics; Xavier Benguerel, que ha refermat darrerament amb tres novel·les de gran qualitat "La família Rouquier", "El testament" i "Els fugitius", les grans condicions que ja revelaven les seves juvenils "Pàgines d'un adolescent"; el jove Manuel de Pedroló, revelació de la nostra postguerra, novel·lista nat, preocupat fins a l'excés dels problemes de tècnica, audaç narrador d'angoixes i drames ben actuals; Josep Maria Espinàs, Maria Aurèlia Capmany, Jordi Sarsanedas, tres noms ben representatius d'una jove generació que es preocupa activament de la sort de la nostra novel·la... I, dintre un altre gènere molts pròxim, vull assenyalar també l'excel·lent qualitat dels nostres contistes, tant si es diuen Joan Sacs, Ramon Reventós o Joan Mínguez, com si són esperances ja plenament confirmades de les noves promoció, com els vostres conciutadans Pere Calders, meravellós creador de les "Cròniques de la veritat oculta", Vicenç Riera i Llorca, que tan bé sap evocar els escenaris exòtics i agres de les terres d'Amèrica, o Udó Hurtado, escriptor de psicologies femenines, i dels ja europeus que són Mercè Rodoreda, també novel·lista penetrant amb "Aloma" o Lluís Ferran de Pol, revelació recent amb el seu recull "La ciutat i el tròpic", de temes mexicans.

Però m'he apartat, seguint la floració d'una escola narrativa que per mi té un particular interès, de la poesia que derivava o acompanyava la dels quatre mestres que abans he comentat. Tot un grup de poetes d'indiscutible qualitat s'agrupen, per l'edat o per la inspiració, en aquest capítol de la nostra literatura. Són Josep Sebastià Pons, de la Catalunya francesa, sonor de popularisme, però xop de totes les essències de la cultura, líric profund i sonor amb "Canta perdiu" i "L'aire i la fulla"; Jaume Agellet i Garriga, lleidatà rodamón, que sempre té present en el record el seu paisatge natal; Ventura Gassol, que ha encarnat en un moment la veu roent del nostre patriotisme i que ens ha deixat, en "Les tombes flamejants", un recull vibrant i corprenedor d'invocacions. Escolteu el sonet que dona títol al llibre.

LES TOMBES FLAMEJANTS

Són també els poetes que desaparegueren molt joves, tocats per la mà inexorable d'un déu gelós. Joaquim Folguera, mort als 24 anys, ens deixava uns volums de crítica aguda i uns quants poemes elegíacs, d'alta qualitat. De Joan Salvat-Papasseit, que moria als trenta, ens en resta una obra preciosa, tocada per un afany de novetat externa, però rublerta d'una enorme tendresa, d'un franciscanisme difús que impregna àdhuc els seus poemes eròtics. No puc resistir el desig de recordar-vos aquella afirmació plena d'esperança del seu "Res no és mesquí".

RES NO ES MESQUI

Deu anys, vint anys més tard que aquests dos talents malaguanyats, dos altres lírics de gran categoria ens seran enduts per la mort, deixant-nos una obra. Es deien Bartomeu Rosselló-Pòrcel, mallorquí, d'una modernitat

sonora de ressons clàssics, esdevingut després de la seva mort mestre i model de les més noves promocions, i Màrius Torres, que en la seva dolorosa meditació trobava accents metafísics i místics, d'una profundíssima humanitat, i es situava entre els continuadors més autèntics de l'obra de Maragall. Escolteu-ne dos sonets: el seu Salm I, ple de greus ressonances, i "La ciutat llunyana", cant de noble patriotisme.

SALM I

LA CIUTAT LLUNYANA

D'altres noms hauria d'esmentar, que us són sens dubte coneguts i estimats. La lírica catalana és encara avui una de les més riques i variades de les que existeixen. Diguem només la tendra inspiració de la nostra gran poetessa Clementina Arderiu; el popularisme exquisit de Tomàs Garcés, tan musical i evocador; la melodia penetrant dels versos de Marià Manent, coneixedor i anostrador sagaç de la poesia anglesa i xinesa; el cerebralisme exigent d'un J. V. Foix, que domina tots els matisos de l'expressió i sap dels recursos poètics del somni; la pompa marmòria dels versos d'Agustí Esclasans, infatigable creador de poesia; l'acidesa dels primers llibres de Pere Quart, l'autor de les inoblidables "Decapitacions", de la qual vull fer-vos escoltar l'original evocació de Salomé, la reial dansarina bíblica:

De "LES DECAPITACIONS" - XVI

La postguerra, afortunadament, no ha estroncat la veu d'aquests poetes. D'altres se'ls han afegit, refermant o revelant un talent que és una de les millors garanties del nostre retrobament. I aquestes veus ressonen indistintament a la Catalunya estricta, al País Valencià, a les Illes, a la Catalunya francesa, a l'exili... Una simple enumeració ens permetrà de fer-nos càrrec d'aquesta riquesa. Són Agustí Bartra, que entre vosaltres ha produït poemes de gran empenya i riquesa, com són "Màrsias i Adila" i "L'arbre de foc", i que ha incorporat amb la seva antologia una magnífica tria de la lírica nordamericana a la llengua catalana; autor també d'un "Odisseu" ric de temes poètics i de substància humana; Salvador Espriu, amb el seu accent tan personal, els seus romanços sarcàstics, la seva obsessió per la mort, la seva inspiració bíblica, que l'han fet mestre escoltat d'una part dels escriptors joves; Mossèn Carles Cardó, assagista i historiador de mèrit, que ha deixat fluir, en "El cànic nou", una vena secreta de lirisme místic de gran qualitat; Mn. Pere Ribot i Blai Bonet, renovadors també de la poesia mística, amb audàcies ~~divines~~ d'expressió i d'imatgeria; els valencians Xavier Casp, barroic i inspirat, i Joan Fuster, tan intel·ligent com sensible; els mallorquins Llorenç Moya, Jaume Vidal i Alcover i el ja esmentat Blai Bonet; l'eivissenc Marià Villangómez; els barcelonins Joan Vinyoli i Rosa Leveroni; els poetes exiliats Mercè Rodoreda, Ramon Xirau, Pere Guilanyà, Manuel Duran, Agustí Cabruja...

Miquel Dolç

Tots aquests noms, i els que ja us he esmentat en parlar de la novel·la i el conte, i molts d'altres que comencen d'ésser coneguts i que són la millor esperança per al dia de demà, són l'afirmació més rotunda que la nostra literatura, que podia semblar destruïda per la llarga persecució i per la dispersió dels seus conreadors, té una vitalitat assegurada i pot encarar-se, el dia de demà, amb les exigències d'un públic curiós de novetats i ~~exigències~~ freturós de qualitat. Les interdiccions i limitacions a què es troba sotmesa - sobretot la manca de revistes i diaris, d'emissions de ràdio i, també, d'un teatre català de to i dignitat literaris - ha fet que molta part d'aquesta producció actual estigui una mica distant del gran públic, que hi hagi un desconeixement mutu que a tots ens interessa de salvar. Tant com escriptors, la literatura catalana necessita avui lectors. I és pensant en els uns com en els altres, en els joves catalans exiliats que

poden esdevenir autors, aportant a la nostra llengua el tresor de llurs experiències culturals, de llur contacte amb pobles i costums estranys, i que també poden esdevenir lectors de català, si no en són - i gosaria dir que una de les primeres obligacions dels catalans exiliats, joves o vells, és de mantenir, per la lectura, aquest contacte amb l'idioma, que és l'essència i l'esperit de la Pàtria - .

Voldria, abans d'acabar, assenyalar un fenomen significatiu d'aquesta època que travessa la literatura catalana. Es indiscutible que l'autor més llegit i més publicat avui dia en la nostra llengua és un escriptor que, no pas deliberadament, sinó per dificultat d'encabir-lo en un gènere, ha escapat de les classificacions d'aquesta conferència. Vull dir Josep Pla. La seva obra desigual i pintoresca, esmaltada de plagis i de repeticions, té un encís innegable per al públic actual, i és la seva facilitat, una facilitat jo diria periodística, moderna i adaptada a la mentalitat del lector del nostre temps. L'èxit que, ja avui - o precisament avui, perquè ve a dur al lector un accent que troba a mancar en la nostra literatura - té Josep Pla hauria de fer reflexionar els nostres ~~XXXXXX~~ escriptors i induir-los a salvar aquest buit que els separa dels seus lectors. No vull pas demanar una minva de la qualitat ni molt menys una adulteració del llenguatge, un rebaixar-se al bàrbar català parlat a la Barcelona actual. Ben al contrari. Però sí pensar una mica més al possible lector, mirar de guanyar-lo per a la literatura catalana i en català, fer-se-li entenedor i mengívol, desvetllar-li l'interès. Hem de pensar que un llibre no està complet, no és, totalment, una obra literària, fins que no troba el seu públic. No ens podem permetre el luxe bizantí de crear-nos capelletes ni de treballar per a l'eternitat. Som homes de cada dia, vivim en una època difícil i trasbalsada, i hem de contribuir amb la nostra obra a salvar la nostra llengua de la difícil situació en què ha estat posada. I això només podem aconseguir-ho adreçant-nos al públic, al gran públic que existeix per a la literatura catalana. Potser és una mica d'humilitat que ens cal, però jo diria que és també una gran ambició. Que, si ho valem i en som dignes, qui sap si la qualitat d'obra eterna no ~~XXX~~ serà donada, per exemple, a la nostra obra.

En tot cas, la meva confiança en la nostra literatura és il.limitada, com ho és la meva fe en Catalunya. I abans de deixar-vos i d'agrair-vos la vostra paciència, vull dir-vos com estic segur que tots plegats compartiu, de Mèxic estant, la meva confiança i la meva fe.

Rafael T A S I S .

Barcelona, 1 de juny de 1956.